

УДК 378.1

*О. М. Керницький, І. М. Шалімова
м. Харків, Україна*

**ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ
ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ СУБ'ЄКТ-
СУБ'ЄКТНОЇ
ВЗАЄМОДІЇ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями.

Сьогодні цивілізовані країни світу переживають кардинальні зміни у ставленні до освіти. Провідною тенденцією педагогіки третього тисячоліття визнана орієнтація на особистісний початок людини [1]. Так, оновлена парадигма освіти містить, принаймні, три науково обґрунтованих позиції, що виступають її ціннісними складовими:

– сприйняття педагогом студента як суб'єкта і мети навчально-виховного процесу, коли перший наділяється вольовою активністю, а інший - постає як пасивний;

– усвідомлення освітнього процесу як соціально-особистісного феномена, коли викладач залучається до соціально опосередкованих відносин зі студентами, кожний з яких дотримується визначених правил;

– проектування і розвиток, формування особистості, коли студент стає суб'єктом, що рефлексує, та пізнає самого себе.

В суб'єктно-діяльній парадигмі головною метою освіти визнається формування суб'єкта педагогічної діяльності, що особливо актуально сьогодні для вищої інженерно-педагогічної освіти.

У новій соціальній ситуації в Україні на тлі глобалізації та екологізації мислення, демократизації суспільства та становлення відкритої ринкової економіки, гуманізації та інформатизації всіх сторін життя суспільства сфера вищої професійної освіти зазнає істотних змін. Так, визначаючи пріоритети вищої інженерно-педагогічної освіти, фахівці ведуть мову про необхідність дати випускникові професійні знання, вміння, навички на сучасному науковому рівні; озброїти досвідом постійного нарощування своєї компетентності, самовдосконалення в області обраної спеціальності; створити умови для особистісного росту і розвитку творчої особистості [2]. Перша мета чітко конкретизована в освітніх стандартах за всіма спеціальностями, тоді як щодо двох інших такої визначеності немає.

Вимоги до рівня підготовки інженера-педагога, його професійно важливих та особистісних якостей, мислення, професійної спрямованості, цінностей, інтересів, емоційно-вольових якостей, здібностей і компетентностей неухильно підвищуються. Випускнику вищої інженерно-педагогічної освіти, окрім технічних знань і вмінь необхідне цілісне орієнтування в світі людини, що припускає розвиненість його власної ціннісно-сислової сфери, відкритість світу і впливу його культури, наявність емпатійного сприйняття інших людей, умінь вибудовування паритетних відносин з тими, кого він буде навчати, виховувати та розвивати, для розвитку їх особистості у ПТНЗ та формування творчого фахівця [2].

Отже, система професійно-технічної освіти ставить перед сучасними інженерами-педагогами вимогу не тільки оволодіти спеціалізованою професійною підготовкою, бути висококомпетентними фахівцями із наукомістких галузей, здатними до практичного застосування отриманих знань, умінь і навичок у професійній діяльності, але й вміти застосувати суб'єкт-суб'єкту взаємодію у майбутній педагогічній діяльності, бо розвиток особистісної сфери майбутнього спеціаліста здійснюється під впливом не тільки навчального процесу, а й під час суб'єкт-суб'єктної взаємодії між ними та педагогами.

Аналіз останніх наукових публікацій. Проблеми реалізації суб'єктно-діяльнісного підходу в підготовці майбутніх фахівців розробляли Г. Балл, А. Брушлинський, П. Гальперін, В. Козаков, О. Леонтьєв, Б. Ломов, Ю. Машбиць, В. Моляко, С. Рубінштейн, Н. Талізін, В. Шадриков та інші вчені.

Аналіз наукової літератури свідчить про наявність методологічних і теоретичних передумов для осмислення проблеми суб'єкт-суб'єктної взаємодії:

– у вітчизняній і зарубіжній психології сформувалися підходи до визначення сутності та змісту суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії (Н. Амяга, М. Бахтін, С. Братченко, Б. Братусь, В. Кан-Калік, К. Роджерс, А. Ухтомський та ін.);

– накопичений практичний досвід здійснення суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії (Г. Андрєєва, П. Блонський, Л. Виготський, А. Макаренко, В. Мудрік, К. Платонов, В. Сухомлинський); виявлено особливості суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії з точки зору і особистісних смислів (Х. Хекхаузен, О. Леонтьєв, В. Петренко, К. Абульханова-Славська).

На необхідність розв'язання різноманітних проблем, пов'язаних із розвитком ідеї педагогічної взаємодії, вказують сучасні

українські вчені Л. Велітченко, О. Глузман, М. Коць, В. Курило, В. Лозова, О. Матвієнко, В. Майбородова, Н. Побір-ченко, О. Рацул, О. Рудницька, А. Троцько та інші. У другій половині ХХ століття проблема взаємодії викладачів і студентів продуктивно розроблялася в педагогіці в різних аспектах: як педагогічне спілкування (О. Бодальов, В. Кан-Калік, І. Зимня, С. Кондратьєва та інші); як істотна характеристика педагогічного процесу (В. Сластьонін); як діяльність, спрямована на розвиток того, хто вчиться, становлення його особистісної позиції, підтримку проявів його самостійності (О. Газман, Н. Михайлова, С. Юсфін); як сукупність педагогічних ситуацій (І. Зязюн, Л. Крамушенко, І. Кривонос та інші); як інтеракція, тобто навчання в малих групах («cooperative learning») Р. Славін («Навчання в команді»), Д. Джонсон і Р. Джонсон («Учимося разом»), Шл. Шаран («Групові дослідження»), а також Ел. Аронсон, Спенсер Каган та інші; як організація навчального співробітництва у колективних, кооперативних, групах вих форм роботи (О. Донцов, В. Дьяченко, О. Захаренко, Х. Лійметс, А. Петровський, В. Фляків, Д. Фельдштейн, Г. Цукерман, С. Якобсон).

Проблема суб'єкт-суб'єктної взаємодії носить міждисциплінарний характер і досліджується на філософському, соціально-психологічному та психолого-педагогічному рівнях. На філософському рівні поняття «суб'єкт-суб'єктна педагогічна взаємодія», як видове щодо суб'єкт-суб'єктної взаємодії, досліджується в таких аспектах: генезис поняття «діалог» (М. Бахтін, М. Бубер, Платон, Сократ і ін.), ставлення людини до світу (Г. Гегель, В. Мясіщев, Л. Фейербах, Т. Флоренська), спілкування вільних суверенних особистостей (Б. Братусь, С. Братченко, С. Шеїн), рівність психологічних позицій та їх асиметричність (М. Бахтін, В. Біблер, О. Бодальов, Ю. Лотман, Л. Петровська). На соціально-психологічному рівні явище суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії розглядається в ракурсі міжособистісного спілкування, як специфічної форми взаємодії людини з іншими людьми (Б. Ломов), діалогічного стилю спілкування (А. Болотова, С. Братченко, В. Кан-Калік, Г. Ковальов, Л. Петровська). На психолого-педагогічному рівні досліджуються процесуальні характеристики суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії (Г. Дьяконов, Л. Петровська, Е. Коротаєва), а також характеристики суб'єктів освітнього процесу - педагогів і учнів (А. Болотова, С. Братченко, А. Маркова, Л. Поварніцина та ін.).

Вивчення проблеми підготовки майбутніх інженерів-педагогів до ретельного аналізу основ професійної підготовки майбутніх педагогів

гів (С. Гончаренко, Г. Мешко, В. Сластьонін, А. Усова, В. Чайка та ін.); теоретико-методологічних засад професійної освіти (С. Архангельський, В. Безрукова, С. Сисоєва та ін.); підготовки кваліфікованих робітників у професійних навчальних закладах і на виробництві (С. Батишев, Е. Зеєр, Н. Ничкало, В. Радкевич та ін.); змісту інженерно-педагогічної підготовки (С. Артюх, А. Ашерев, Н. Брюханова, О. Коваленко, М. Лазарєв та ін.); теоретико-методичних проблем освітніх технологій (В. Загвязинський, А. Нісімчук, О. Падалка, О. Пехота, Л. Романишина, Г. Терещук, Д. Чернілевський та ін.); психолого-педагогічних умов організації освітнього процесу в підготовці інженерів-педагогів (В. Бесараб, Н. Жукова, Г. Карпова, О. Коваленко, А. Сейтешев та ін.); шляхів удосконалення професійної підготовки інженерів-педагогів у педагогічних вищих навчальних закладах (В. Бажутін, В. Безрукова, Р. Горбатюк, А. Маленко та ін.); компетентнісного підходу в неперервній професійній підготовці інженерно-педагогічних кадрів (О. Петров та ін.); методологічних підходів до конструювання змісту професійно-правової підготовки інженера-педагога (Д. Коваленко та інші вчені).

Отже, окремі аспекти проблеми підготовки майбутніх інженерів-педагогів до суб'єкт-суб'єктної взаємодії у педагогічній діяльності перебувають у полі зору вчених-дослідників. Проте фундаментальні дослідження до цього часу не проводилися.

Основна мета статті – виділити основні параметри сучасної освіти, порушити проблему підготовки майбутніх інженерів-педагогів до суб'єкт-суб'єктної взаємодії у педагогічній діяльності через виявлення протиріч, визначити види взаємодії суб'єктів навчального процесу та основні ознаки суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Професійно-педагогічна готовність майбутніх інженерів-педагогів до суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії у навчально-виховному процесі можлива у разі розвитку у нього теоретичного та практичного мислення, професійно важливих якостей та здатності оперативно реагувати. Фактор відносин має таке ж важливе значення поруч зі змістом і методами діяльності майбутнього інженера-педагога. Високий рівень взаємин, співробітництва і співтворчості педагогів та учнів ПТНЗ забезпечує реальні можливості їх успішного інтелектуального й психічного становлення як особистості фахівця, а також виявлення всього багатства ресурсів педагогічної майстерності педагога, арсеналу його педагогічних засобів та особистісних якостей.

Суб'єкт-суб'єктні взаємини забезпечуються на основі усвідомлення того, що людина є одночасно початком і кінцевою метою будь-якого проекту соціального розвитку або навіть суспільно-економічної формації [3]. Тому в навчальній взаємодії головним є не засвоєння певної суми знань, а їх світоглядний аспект, тобто гуманітаризація освіти як засіб її гуманізації та важлива умова її ціннісного характеру.

Використання суб'єкт-суб'єктних відносин надає навчально-виховному процесу особистісної форми. Формування суб'єкта професійної діяльності необхідно дійсно розглядати як основну мету навчально-виховного процесу, а навчання і виховання - як засоби її досягнення.

Отже, суб'єктно зорієнтований педагогічний процес, насамперед, передбачає орієнтацію на людину, тобто в центрі педагогічного процесу повинні бути учні та вчитель, студент і викладач, а все інше є умовами їх перебігу.

Грунтуючись на вищесказаному, можемо виділити основні параметри сучасної освіти:

1. Суб'єктність як визнання за особистістю прав на унікальність, внутрішню свободу, активність і духовність, що базується на врахуванні інтересів педагогів і студентів, пріоритеті суб'єктності в навчально-виховному процесі.

2. Діалогічність як орієнтація на суб'єкт-суб'єктні відносини, коли діалог виступає ефективною формою побудови відносин між учасниками освітньої діяльності ВНЗ.

3. Суб'єктна спрямованість, яка зміщує акценти із знань, умінь, навичок на суб'єктний розвиток.

4. Фундаментальність підготовки педагогічних кадрів, яка складається з концептуально-методологічної підготовки як розробки власної концепції викладання предмета; технологічної як оволодіння психолого-педагогічними та технологіями управління; методичної як прояв творчості у професії.

Таким чином, гуманізація педагогічної освіти передбачає, насамперед, суб'єктний розвиток і саморозвиток особистості майбутнього інженера-педагога, готового на професійному рівні брати участь у навчально-виховному процесі, реалізовувати на практиці сучасні педагогічні технології, здійснювати процеси творчості у всіх сферах своєї діяльності.

Для підготовленості майбутніх інженерів-педагогів до педагогічної діяльності важливу роль відіграють такі види взаємодії суб'єктів навчального процесу:

– міжсуб'єктна взаємодія - дії суб'єктів спілкування, спрямовані на продуктивну організацію процесу спілкування під час навчання;

– міжособистісна взаємодія - взаємозв'язки, взаємовпливи, взаємовідносини у процесі спілкування та спільної діяльності на різних рівнях взаємодії: викладач-студент, студент-студент тощо;

– комунікативна взаємодія - взаємний обмін інформацією за допомогою вербальних та невербальних засобів спілкування.

Суб'єкт-суб'єктна взаємодія, згідно з аналізом наукової літератури, характеризується такими ознаками:

здатність бачити, розуміти співрозмовника (особистісне орієнтування);

рівність психологічних позицій суб'єктів процесу - домінування майбутніх інженерів-педагогів у спілкуванні неприпустиме, він повинен визнавати право іншої особистості на власну думку, позицію;

активність усіх учасників взаємодії, за якої вони здатні виробляти свою стратегію, свідомо удосконалювати себе;

емпатичність (проникнення у світ почуттів, переживань), готовність прийняти погляд іншої людини, спілкування за законами взаємної довіри, коли партнери вслухаються, розділяють почуття один одного;

готовність прийняти співрозмовника, взаємодіяти з ним;

нестандартність у прийомах спілкування - відхід від суто ролівої позиції викладача.

Вивчення стану дослідженості проблеми підготовки майбутніх інженерів-педагогів до суб'єкт-суб'єктної взаємодії у педагогічній діяльності дало можливість виявити певні **суперечності** між:

соціальним замовленням щодо підготовки майбутніх інженерів-педагогів до суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії у навчально-виховному процесі і недостатністю теоретико-методологічного обґрунтування цієї проблеми;

зростанням значення застосування особистісно орієнтованих і суб'єктно-діяльнісних методик і технологій та недооцінкою ролі цього фактора у професійній діяльності інженерів-педагогів у ПТНЗ;

запитом освітньої галузі на всебічну підготовленість майбутніх інженерів-педагогів для професійної діяльності і нерозробленістю технологічних засад їх підготовки до суб'єкт-суб'єктної взаємодії у педагогічній діяльності;

високим темпом розвитку методів і засобів технологій навчання та виховання і їх неадекватністю відображення у змісті, методах,

формах і засобах суб'єкт-суб'єктної взаємодії для майбутньої педагогічної діяльності інженерів-педагогів.

Формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів має бути цілеспрямованим активним процесом їх взаємодії з науково-педагогічними працівниками та адміністративним складом ВНЗ. Він повинен мати суб'єкт-суб'єктний характер, спрямованість на передачу й опанування студентами досвіду, формування вмінь і навичок, вироблення вмінь і навичок самоосвіти, сприяння реалізації їх потенційних здатностей у професійній діяльності.

В основу цього покладено гуманістичний підхід до процесу формування і розвитку особистості майбутніх інженерів-педагогів в умовах суб'єктно-діялісної моделі навчального процесу.

Адекватне уявлення про складну динамічну педагогічну систему – суб'єктно-діялісну модель навчального процесу – як органічну єдність всіх її компонентів (цільовий, ціннісно-мотиваційний, змістовний, процесуальний, контроль-регулювальний, оцінно-результативний і суб'єкт-суб'єктний) потребує їх системного дослідження в історичному, структурному і функціональному аспектах. Вони є необхідними і достатніми методологічними компонентами аналізу теоретичних і методичних засад навчання підготовки майбутніх інженерів-педагогів до суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагогічної взаємодії у навчально-виховному процесі.

Основними системоутворювальними елементами такої моделі, що забезпечують її ефективне функціонування, є: мета, мотиви й мотивації, викладач, студент, зміст, методи, форми, засоби та результати навчання. Центральними постатями цієї моделі є викладач і студент, між якими обов'язково мають існувати суб'єкт-суб'єктні взаємини. Характер цих взаємин є визначальним для спрямування і характеру формування й розвитку особистості майбутніх інженерів-педагогів, які в свою чергу мають бути готовими до суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії у навчально-виховному процесі.

В основу функціонування й розвитку такої моделі має бути покладена гуманістична парадигма навчання. Основною її ідеєю є суб'єктність студента у навчальному процесі, створення йому умов для повної самореалізації, прояву власної індивідуальності в учінні та майбутній педагогічній діяльності. А це потребує цілісного психолого-дидактичного моделювання навчального процесу в умовах суб'єктно-діялісного навчання, побудови науково обґрунтованої, адекватної для вищої освіти гуманістичної, професійно спрямованої стратегії та методики навчання майбутніх інженерів-педагогів.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок.

Отже, у статті виділено основні параметри сучасної освіти, проаналізовано проблему підготовки майбутніх інженерів-педагогів до суб'єкт-суб'єктної взаємодії у педагогічній діяльності через виявлення суперечностей. Визначено види взаємодії суб'єктів навчального процесу та основні ознаки суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Список літератури: 1. Брюханова Н.О. Теоретичні засади професійної педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів в контексті приєднання України до Болонського процесу : [монографія] / О.Е. Коваленко, Н.О. Брюханова, О.О. Мельниченко. – Х.: УПА, 2007. – 162 с. 2. Коваленко О.Е. Комунікативні процеси в педагогічній діяльності : навч. посіб. для студ. інж.-пед. спец. / О.Е. Коваленко, Н.О. Брюханова, Т.В. Калініченко. – Х.: ВПП, «Контраст», 2008. – 112 с. 3. Сикорская И.Н. На пути к Европейскому образовательному пространству : международное сотрудничество вузов : тези доповіді / И.Н. Сикорская // Актуальні проблеми входження вищих навчальних закладів України до єдиного європейського освітнього простору : матеріали міжнар. наук.-метод. конф. (22–23 листоп. 2005 р., м. Київ). - К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. - С. 193–195.

Bibliography (transliterated): 1. Briukhanova N.O. Teoretychni zasady profesiinoi pedahohichnoi pidhotovky maibutnikh inzheneriv-pedahohiv v konteksti pryednannia Ukrainy do Bolonskoho protsesu : [monohrafiia] / O.E. Kovalenko, N.O. Briukhanova, O.O. Melnychenko. – Kh.: UPA, 2007. – 162 s. 2. Kovalenko O.E. Komunikativni protsesy v pedahohichnii diialnosti : navch. posib. dlia stud. inzh.-ped. spets. / O.E. Kovalenko, N.O. Briukhanova, T.V. Kalinichenko. – Kh.: VPP „Kontrast”, 2008. – 112 s. 3. Sykorskaia Y.N. Na puty k Evropeiskomu obrazovatelnomu prostoru : mezhhdunarodnoe sotrudnychestvo vuzov : tezy dopovidi / Y.N. Sykorskaia // Aktualni problemy vkhodzhennia vyshchikh navchalnykh zakladiv Ukrainy do yedynoho yevropeiskoho osvithnoho prostoru : materialy mizhnar. nauk.-metod. konf. (22–23 lystop. 2005 r., m. Kyiv). K. : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2005. S. 193–195.

О. Керницький, І. Шалімова

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто основні параметри сучасної освіти, проаналізовано проблему підготовки майбутніх інженерів-педагогів до суб'єкт-суб'єктної взаємодії у педагогічній діяльності через виявлення супереч-

ностей. Визначено види взаємодії суб'єктів навчального процесу та основні ознаки суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Зазначено, що формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів має бути цілеспрямованим активним процесом їх взаємодії з науково-педагогічними працівниками та адміністративним складом ВНЗ.

Ключові слова: професійна підготовка, професійна компетентність, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, майбутні інженери-педагогі, педагогічна діяльність.

А. Керницький, І. Шалімова

ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ-ПЕДАГОГОВ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ СУБЪЕКТ-СУБЪЕКТНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье рассмотрены основные параметры современного образования, проанализирована проблема подготовки будущих инженеров-педагогов к субъект-субъектному взаимодействию в педагогической деятельности. Определены виды взаимодействия субъектов учебного процесса и основные признаки субъект-субъектного взаимодействия. Отмечено, что формирование профессиональной компетентности будущих инженеров-педагогов должно быть целенаправленным активным процессом их взаимодействия с научно-педагогическими работниками и административным составом ВУЗ.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, профессиональная компетентность, субъект-субъектное взаимодействие, будущие инженеры-педагоги, педагогическая деятельность.

А. Керницький, І. Шалімова

PROBLEMS OF FORMATION OF FUTURE ENGINEERS-TEACHERS TO THE USE OF SUBJECT-SUBJECT INTERACTION IN EDUCATIONAL ACTIVITIES

In the article the basic parameters of modern education, analyzed the problem of training future engineers-teachers for subject-subject interaction in educational activities through the identification of contradictions. The types of interaction between the learning process and main features of the subject-subject interaction. It is noted that the formation of professional

competence of future engineers-teachers should be targeted active process of interaction with the scientific and teaching staff and administrative staff of the university.

Key words: professional training, professional competence, subject-subject interaction, future engineers, teachers, teaching activities.

Стаття надійшла до редакції 2.05.2016